

ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓINTÉZET

ELEMZÉSEK – 2008/2

1241 Budapest Pf. 181 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58

Az irányított utódlás esete egy „szuverén demokráciában”: az orosz elnökválasztás – 2008

A 2008. március 2-i oroszországi elnökválasztást Dmitrij Medvegyev nyerte a szavazatok 70,23%-nak elnyerésével. Vetélytársai közül a kommunista Gennagyij Zjuganov a szavazatok 17,75%-át, a populista „liberális-demokrata” Vlagyimir Zsirinovszkij 9.36%-át, a „demokrata párti” outsider Andrej Bogdanov pedig 1,29%-át szerezte meg. A győztes a győzelem napja előtt, május 7-én foglalja el hivatalát, s ezzel kezdetét veszi a Medvegyev-korszak. Elemzésünk azt vizsgálja, hogy milyen változásokat hozhat Oroszországban, illetve Oroszország világpolitikában betöltött szerepében ez az új időszak.

A választási adatok értékelése

A választások kimenetele nem volt kétséges, és csupán két vonatkozásban volt tétje: milyen arányban nyer Medvegyev, illetve az, hogy ki lesz a második helyezett. Az első kérdés pontosabban úgy szólt, hogy a kiszemelt utód vajon felülmúlja-e Vlagyimir Putyin 2004-ben elért eredményét. A 70,23%-os eredmény arányaiban ugyan kisebb a leköszönő elnök 2004-es mutatójánál (71,31%), de abszolút mértékben jelentősen meghaladta azt (52 068 327 szavazat szemben 49 565 238 vokssal, ami 2,5 százalékos többletet jelent Medvegyev javára). A látszólagos ellentmondás magyarázata a magasabb részvételi arány: a 2004-es választásokkal szemben – amikor a jogosultak 64,3%-a járult az urnák elé – az idén 69,6% ment el szavazni. A győztes szavazataránya azért is bírt jelentőséggel, mert a Putyin-táboron belüli hatalmi csoportok közül a szilovik (erőszakszervezeti) vonal – amelynek jelöltje, Szergej Ivanov első miniszterelnök-helyettes elbukta az utódlási versenyt – Medvegyev relatíve kisebb arányú győzelmében (inkább hatvanegynéhány mint nyolcvan közeli százalék) reménykedett, vagyis abban, hogy a győztes nem nyeri magát túl. Ami a második kérdést illeti, annak az volt a tétje, hogy ki lehet az ellenzék vezére, illetve saját táborán belül ki marad meg hiteles vezetőnek. Az előzetes felmérésekhez képest – amelyek Zjuganov és Zsirinovszkij fej-fej melletti küzdelmét jelezték – egyértelműen az előbbi erősítette meg pozícióit. Nemcsak statisztikai, de tartalmi jelentősége is volt annak a változásnak, hogy az idei volt az első olyan orosz elnökválasztás, amelyen törölték a szavazólapról a korábban szereplő „mindenki ellen” rovatot. Ennek a szavazatmaximalizáló lépésnek a fontosságát érzékelteti az a tény, hogy például a 2004-es választásokon a részvevők 3,45 százaléka „mindenki ellen” szavazott (majdnem 2,5 millió ember), s ez az eredmény a 3-4-5. helyet elfoglaló bolyba helyezte ezt a szavazócsoportot.

Medvegyev magabiztos győzelme területi megoszlásban nem mutat homogén képet. A legkisebb arányt a szmolenszki területen (59,26%), míg a legnagyobbat Dagesztánban (91,92) érte el, s ezek az eredmények jelentős különbséget jeleznek a választói preferenciákban. Általánosítva azt lehet mondani, hogy Oroszország hét nagy szövetségi területe közül Medvegyev támogatottsága a déliben a legmagasabb (90% körüli), és a szibériaiban a legkisebb (60% körüli). Meglehet azonban, hogy a két adatsor korántsem takar valós különbségeket. Tudvalevő ugyanis, hogy a területi kormányzókra nagy politikai nyomás nehezedik a minél jobb eredmények elérése terén, és valószínűsíthető, hogy a szibériai statisztika tükrözi hívebben a valóságot, míg a déli területet (lényegében a kaukázusi régióban) manipuláltak az eredmények. Szibériában két kormányzót is leváltottak, mert a 2007. decemberi dumaválasztásokon a hatalom pártja viszonylag alacsony eredményt ért el, a déli területeken viszont a dumaválasztások irreálisan magas eredményeit (95-99%) enyhén lefelé korrigálták. A déli területeken történt szavazatmanipulálásnak valószínűleg Ingusföld a legkirívóbb példája. Itt a 2007. decemberi dumaválasztásokon hivatalosan 98%-os volt a részvételi arány, miközben

KÉSZÍTETTE: PÓTI LÁSZLÓ

egy ellenzéki akció keretében a választópolgárok 50%-a aláírásával hitelesítette, hogy nem vett részt a szavazáson. A mostani hivatalos részvételi adat 87,46% volt, ám az ellenzék saját mérései csupán 3,5%-ot rögzítettek. A szibériai adatok értékeléséhez az is hozzátartozik, hogy a nem Medvegyevre szavazók masszív többsége azért is pártolhatta a kommunista Zjuganovot, mert a másik oldalon Medvegyevvel szemben nem igazán volt alternatíva. Végül, érdekességként érdemes megemlíteni, hogy Medvegyev saját szülővárosában, és politikai bázisán, Szentpéterváron alig ért el az országos átlagnál jobb eredményt (72,27%), Zsirinovszkij az olajban gazdag urali Nyenyecföldön érte el legnagyobb sikerét (17,07%), míg az utolsó helyezett Bogdanov Moszkvában csaknem megduplázta országos átlagát (2,02%).

1. Központi terület; 2. Déli terület; 3. Északnyugati terület; 4. Távols-keleti terület; 5. Szibériai terület; 6. Uráli terület; 7. Volgai terület

Medvegyev politikai profilja

Medvegyev választási kampánya a folyamatosságot állította a középpontba, ahogyan az az orosz politikai szótárban meghonosodott, a „Putyin-terv” folytatását ígérte. Eddigi nyilvános szereplései alapján nem tűnik karizmatikus politikusnak, nem igazán jó szónok, és inkább alkalmazkodó csapatjátékos, semmint született vezető. Néhány mozzanat azonban mégis ad valamilyen támpontot politikai arcélének megrajzolásához. Először is, nagy hangsúlyt fektet a jogra, ostromozza az oroszországi „jogi nihilizmust”, és a törvény diktatúrájának helyreállítását szorgalmazza. Másodsor, ő a Putyin-tábor legliberálisabb képviselője. Emlékezetes, hogy 2003-ban a Hodorkovszkij-ügyben hangos ellenvéleményt fogalmazott meg. A Kreml aktuális sztárfogalmával, a „szuverén demokráciával” (az Oroszországot ért kritikus nyugati minősítésre, az „irányított demokráciára” adott válasszal) kapcsolatban is azt fejtette, hogy ha a demokrácia elé bármilyen jelzöt teszünk, akkor annak „sajátos mellékíze” van, mintha „valamilyen nem hagyományos demokráciáról lenne szó”. Bár formális programmal nem állt elő kampányában és fellépésein, a vállalkozások alapítása során tapasztalható bürokrácia csökkentését, az állam gazdasági szerepvállalásának korlátozását, az adócsökkentést, illetve a több biztosítós egészségügyi rendszerre való áttérést emlegette, melyek szintén a liberális megközelítést jelentik meg. Végül fontos jellemzője, hogy nincs titkosszolgálati kötődése, ami civilebb attitűdöt, kevésbé konfrontatív világlátást jelez. A választásokat megelőző egyik utolsó találkozásán programját négy „i”-ben jelölte meg – intézmények, infrastruktúra,

innováció és investíció. Ezt mi még egy „i”-vel kiegészíthetjük: a legfiatalabb orosz elnök bevalottan internetfüggő, ami azt is jelzi, hogy a politikusok új nemzedékét képviseli, s lehet, hogy a Putyin rendszeresítette internetes megakonferenciákon túl is szerepet szán majd a világhálóknak politikája elfogadtatásában.

Társbérlet orosz módra

A Vlagyimir Putyin által támogatott Medvegyev Putyint kérte fel miniszterelnöknek, ami egy eddig precedens nélküli konstrukciót eredményez Oroszországban. Az erős elnöki rendszerből adódóan Putyin olyan posztot kénytelen elfoglalni, amely az alkotmány szerint nagyon korlátozott kompetenciájú, távol van a külpolitika formálásától, és az orosz hagyományok szerint bajok esetén – a jó elnök – rossz miniszterelnök logikája alapján – a miniszterelnök felelősségét állítja előtérbe. Mérlegelések tárgya, hogy miként fog együttműködni Medvegyev és Putyin az új szerepekben, és elemzők ezt többféle modellben próbálják értelmezni. Van olyan vélekedés, mely párhuzamot von Borisz Jelcin és Alekszandr Ruckoj 1990-es évekbeli konfliktusa és az új felállás perspektívája között, mondván: míg az orosz elnök és helyettese 1991-ben vállvetve harcolt a konzervatív puccsisták ellen, addig 1993 őszén a hosszú politikai patthelyzetet Jelcin erő alkalmazásával oldotta meg. Mások ún. diarchiaként – együttműködő kettős hatalmi irányítású konstrukcióként – írják le az új helyzetet. Ellenzéki szempontból a politikai verseny és kellő parlamenti kontroll híján olyan „fekete lyukként” jellemzik a készülődő felállást, amelyben az alkotmány megváltoztatása nélkül is könnyen variálhatók a kompetenciák, és Putyin megvalósíthatja a tényleges irányítást.

A most felálló konstrukció öndefiníciója a „tandem”, az orosz politikai nyelvezet – és maguk az érintettek is – ekként határozzák meg Putyin és Medvegyev kapcsolatainak jellegét, ami egyfajta kollektív vezetésként is felfogható. A kollektív vezetés nem teljesen előzmény nélküli az orosz politikatörténetben, és a most kialakulófélben lévő politikai társbérletet kiegészíti egy – az alkotmányban nem szereplő – kollektív struktúra. Ez úgy fogható fel, hogy Oroszországot valójában a „Kreml Vállalat” irányítja, melyben Vlagyimir Putyin a vezérigazgató, az igazgatótanácsban pedig a KGB-veteránok és az ún. pétervári kör tagjai (Putyin volt évfolyamtársai, kollégái) foglalnak helyet. Feltételezések szerint a Putyin körüli szűk belső kör – ahol a tényleges döntéseket hozzák – négy tagból áll: az elnöki adminisztráció két helyettes vezetőjéből (Igor Szecsín, Viktor Ivanov), valamint Szergej Ivanov első miniszterelnök-helyettesből, és Nyikolaj Patrusjev titkosszolgálati igazgatóból. A második kör további nyolc személyből áll, akik különböző fontos állami intézmények élén töltenek be pozíciókat – ide tartozik Medvegyev maga is. Ez az „árnyékkormány” azt vetíti előre, hogy a vezetés Putyin hivatalváltásával is stabil marad.

Belső kihívások

Az egyre erősödő gazdaság, és az összességében impresszív makroökonómiai mutatók ellenére a régi-új vezetésnek egy sor – elsősorban gazdasági – kihívással kell szembenéznie. Ezek között van a múlt évben eredetileg 8%-osra prognosztizált 11,9%-os infláció, az energiaexportból származó, és az ún. stabilizációs alapokban eddig félretett jövedelmek észszerű felhasználása, a belső fogyasztóknak szánt energia árának elkerülhetetlen emelése, a nyugdíjak és a fizetések beígért folyamatos indexálása, valamint – a Medvegyev által is egyik fejlesztési prioritásként meghatározott – infrastrukturális beruházások ügye.

A kihívások kezelése mellett problémákat jelenthet az is, hogy a Medvegyev által említett változtatások nem feltétlenül koherens reformokat, hanem olyan szelektív átalakítást eredményeznek, amelyek csoportérdekeket szolgálnak. Így például a nyersolaj és olajszármazékok exportilletékének csökkentése vagy a rubelben való elszámolás regionális kiterjesztése elsősorban az olajüzletben tevékenykedő csoportok érdekeit szolgálja.

Hatalmi harcokra nemcsak a gazdaságban, hanem primer módon a politikában is sor kerülhet. A Putyin-táborban alapvetően két nagy csoportot szokás megkülönböztetni a

csenkista-szilovik – azaz titkosszolgálati vagy erőszak szervezeti – kötődéssel bíró erőket, illetve a pétervári kört, amelynek tagjai a leköszönő elnök volt civil kollégáiból kerülnek ki. Ez utóbbihoz csatlakozhat szövetségesként – és erősítheti Medvegyevet is – az a néhány liberális technokrata, akik vagy túléltek a Jelcin-érát (Anatolij Csubajsz), vagy szakértelmük nélkül fogva a kormány tagjai (Alekszej Kudrin pénzügyminiszter). A csenkista-szilovik körön belül további törésvonalak találhatók, amelyek mentén az elnökválasztási kampányt megelőző időszakban szokatlanul éles összecsapásokra került sor. A három főbb csoportot a Putyin-klán, a Szecsín-klán és a Cserkeszov-klán alkotja: az utóbbi kettő az elnöki adminisztráció egyik helyettes vezetője, illetve a – de facto második titkosszolgálatként működő – Kábító-szer-ellenes Ügynökség feje.

Külpolitikai vonatkozások

Medvegyev külpolitikai téren meglehetősen tapasztalatlan. Beszél ugyan angolul, és még pétervári jogászként kapcsolatba került külföldi befektetőkkel a kilencvenes években, de eddig ritkán képviselte országát külföldön. Ezen kevés alkalomok egyike a davosi gazdasági csúcson való részvétele volt, egy másik pedig, amikor a Gazprom képviseletében éppen a választások előtt tárgyalt sikeresen Belgrádban és Budapesten. A külpolitika kialakítása és formálása az orosz alkotmány szerint az elnök kifejezett jogköre, amivel Medvegyev nyilván élni is fog. Valószínűleg visszafogottabb lesz megnyilvánulásában, és ritkábban fog hidegháborús időkre emlékeztető fordulatokat alkalmazni. A gazdasági dimenzió azonban vélhetően továbbra is hangsúlyosan jelen lesz Moszkva külpolitikájában, és az orosz nemzeti érdekeket nem fogja puhábban képviselni, mint elődje.

Dmitrij Medvegyev Leningrádban született 1965-ben, Putyinnal egyazon egyetemen szerzett jogi diplomát. 1987-től 1999-ig az alma materében tanított, 1990 és 1995 között együtt dolgozott Putyinnal a leningrádi (1991-től szentpétervári) polgármesteri hivatalban tanácsadóként. A katedráról 1999-ben szőlítették Moszkvába: előbb az elnöki adminisztráció helyettes vezetője, majd 2005-től első miniszterelnök-helyettesként kormánytisztviselést is betölt, és 2000-től a mai napig a Gazprom igazgatótanácsának (egy ideig helyettes) vezetője. Hivatalos vagyonynyilatkozata szerint megközelítőleg 20 millió forintnyi megtakarítással rendelkezik, feleségével közösen birtokol egy 1999-es gyártású WV Golfot, és egy moszkvai 367 négyzetméteres lakásban lakik tizenkét éves fiával.